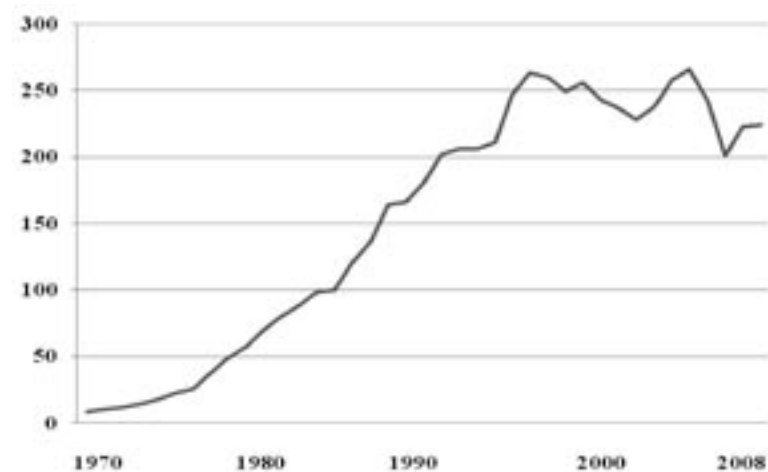

pouze povahu mezistátních dohod, ale často se jich účastnily i soukromé subjekty nebo mezinárodní instituce (Světová banka). V některých případech naopak mezinárodní instituce půjčku z politických důvodů odmítly poskytnout. Státy tímto způsobem byly schopny využít mezinárodní finanční systém k prosazování svých mocenských zájmů.¹³

PŘÍKLAD 12. DLUŽNICKÁ KRIZE V AFRICE

Zadlužení zemí třetího světa zůstává jedním z nejzávažnějších a nejcitlivějších problémů světové ekonomiky. **Současná výše dluhu se pohybuje kolem 3,7 bilionu dolarů.** Přestože největšími dlužníky jsou velké nastupující ekonomiky, jako jsou Rusko, Čína, Turecko a země Latinské Ameriky, **nejcitelněji tato situace zasáhla Afriku.** Její dluh je sice zlomkem celkového dluhu rozvíjejících se a rozvojových zemí, slabý výkon afrických ekonomik nicméně znemožňuje jeho splácení. **V roce 2008 tak činil vnější dluh Afriky kolem 224 miliard dolarů** (v porovnání s 402 miliardami dolarů Ruska v témže roce). Důležitější ovšem je, že v průměru více jak 50 procent exportních příjmů bylo využíváno na dluhovou službu (v případě vybraných zemí se potom jednalo dokonce až o 70 až 79 procent exportních příjmů). Zbývají tak jen **omezené prostředky pro investice**, např. do ekonomické či sociální infrastruktury, což se projevuje nestabilitou soukromého i veřejného sektoru. K umořování dluhů je ke všemu užívána také stále větší část zdrojů z rozvojové pomoci.

Vývoj výše afrického dluhu v miliardách dolarů

Zdroj: WB 2010.

Struktura afrického dluhu v letech 1982–1990

	1982	1986	1990
1. Složení dluhu (miliardy dolarů)			
celkový dluh (splacený/zbývajcí)	140,4	207,1	271,5
celkový zbývajcí dluh	69,4	119,7	171,8
oficiální bilaterální dluh	47,6	80,6	112,9
oficiální multilaterální dluh	21,8	39,1	58,9
celkový komerční zbývajcí dluh	71,0	87,4	99,7
komerční dlouhodobé garantované dluhy	45,4	53,7	61,8
komerční dlouhodobé negarantované dluhy	4,7	6,8	8,8
komerční krátkodobé dluhy	20,9	26,9	29,1
2. Celková dluhová služba (miliardy dolarů)			
celková dluhová služba	19,7	22,6	27,4
bilaterální dluhová služba	2,7	4,6	6,6
multilaterální dluhová služba	2,0	4,6	6,3
komerční dluhová služba	15,2	13,4	14,5
3. Klíčové indikátory (%)			
dluhová služba / export	24,1	30,8	30,4
zbývajcí dluh / export	162	291	291
dluhová služba / HDP	6,4	7,8	9,6
zbývajcí dluh / HDP	45,3	71,4	94,6
výše úroků z nedoplatků (v mld. USD)	1,3	4,9	12,9

Zdroj: Enzewe 1993. „The African Debt Crisis and the Challenge of Development“, 36.

Počátky dlužnické krize jsou spojovány se 70. lety. Mimo **politické destabilizace** řady dekolonizovaných zemí se jednalo také o **snadný přístup k levným penězům** (umožněný především obrovskými přebytky zemí OPEC – tzv. **recyklace petrodolarů**). Spouštěcím mechanismem krize byly pak **ropné šoky**, po nichž došlo jednak k omezení příjmů zemí třetího světa v důsledku **propadu světových cen primárních komodit** (do té doby se jednalo o hlavní zdroj příjmů, exportní boom byl provázen zvyšujícími se veřejnými výdaji a dalšími půjčkami). K eskalaci krize přispěly také **protektionistické reakce** ze strany vyspělého světa, prováděné **změnou monetárních politik** směrem k větší restrikci (a tedy zdražením úvěrů). V případě Afriky se přidaly některé další externí faktory, jako **dlouhé období sucha** mezi lety 1981 a 1984, které zdecimovalo zemědělský sektor. Nejdůležitějším vnitřním faktorem byla **nekompetentnost a zkorumpovanost vlád**, které z půjček často financovaly vyzbrojování svých armád. **Dlužnická krize** naplno **propukla v roce 1982**, kdy se razantně snížila ochota komerčních bank poskytovat další úvěry, výrazně se zpomalil růst mezinárodního obchodu a na povrch vytanuly vnitřní problémy dlužnických zemí. Zvýšil se tak podíl **multilaterálního dluhu** (prostředky poskytované mezinárodními finančními institucemi), který byl spojen s **programem strukturálního přizpůsobení** (Programy

¹³ Woods 2006. *The Globalizers*, 33–36.

strukturální přizpůsobení – SAP). Nastalou situaci potom jen dále zhoršila **neadekvátní opatření** (v podstatě protikladná SAP) ze strany dlužnických zemí. Typicky **expansionistní rozpočtové** (prohlubování vnitřního zadlužení) i **monetární** (zvyšující se inflace) **politiky, utlumení exportu** (nahodnocení měn jako snaha kompenzovat inflaci), **subvencování importů** potravin, hnojiv a paliv (dovozy průmyslových výrobků a konečných produktů byly naopak kvantitativně omezeny). Důsledkem těchto opatření byl jednak **pokles tlaku na úspory**, odtékání kapitálu a obecně neschopnost dostát závazkům dluhové služby.

V následujícím období se výrazně zvýšil rovněž **poměr zadluženosti vůči HDP**, který se v případě subsaharské Afriky dostal v roce 1990 až na úroveň 110 procent (oproti 45 procentům v roce 1982). Neúnosnost výše dluhové služby přiměla tyto země na půdě Africké unie k přijetí **Africké společné pozice** z roku 1987 (po deseti letech byla aktualizována) a dohodě, že na splácení dluhu nebudou vydávat více jak 30 procent exportních příjmů. Mnoho iniciativ a plánů na řešení dlužnické krize přijaly také věřitelské státy (které zformovaly tzv. **Pařížský klub**), mezinárodní finanční instituce (IMF a WB) a mezinárodní obchodní banky (které zformovaly tzv. **Londýnský klub**). Prvním z nich byl **Bakerův plán** z roku 1985, který byl ovšem (stejně jako následující **Bradyho plán** z roku 1989) zaměřen především na redukci komerčních, nikoli bilaterálních (půjčky od států) a multilaterálních, dluhů nejpostiženějších zemí. Součástí těchto plánů bylo nové, prodloužené rozvržení splátek, uvolnění (komerčních, bilaterálních i multilaterálních) prostředků a prorůstové reformní programy. V **Torontském plánu** z roku 1988 bylo poprvé navrženo odpuštění části (třetiny) dluhu. Obdobně byla koncipována také **Nizozemská** a **Trinidadská iniciativa** z roku 1990. V prvním případě se jednalo o návrh na úplné odpuštění dluhu (odpůrci tohoto řešení upozorňují především na riziko podpory morálního hazardu a nutnost strukturálních reforem), v druhém případě pak o návrh na odpuštění dvou třetin dluhu s pětiročním odkladným obdobím pro splátku zbývajících dluhu v dalších 25 letech při akceptaci kondicionality. V polovině 90. let byla v rámci IMF a WB vytvořena **Iniciativa pro vysoce zadlužené země** (HIPC), prostřednictvím níž měly být při plnění určitých podmínek (bilaterální a multilaterální) dluhy sníženy na udržitelnou výši. K poslednímu důležitému vývoji došlo v roce 2005, kdy byl na **londýnském summitu G20** osmnácti HIPC zemím odpuštěn dluh ve výši 40 miliard dolarů (dohoda z Gleaneagles). Významnou roli hraje také **mezinárodní společenství** a kampaně za úplné odpuštění dluhu jako **Jubilee 2000, Make Poverty History** a **Live 8**.

Zdroje:

- African Common Position on Africa's External Debt Crisis. Declaration of the Third Extraordinary Assembly of Heads of State and Government of the Organisation of African Unity on Africa's External Debt Crisis.* 1987.
- Aluko, F. a Arowolo, D. 2010. „Foreign aid, the third world's debt crisis and the implication for economic development: The Nigerian experience“. In: *African Journal of Political Science and International Relations*, Vol. 4.
- Enzewele, U. 1993. „The African Debt Crisis and the Challenge of Development“. In: *Interconnections*, Vol. 28.

- Federici, S. 2001. „The Debt Crisis, Africa and the New Enclosures“. In: *Midnight Oil: Work, Energy, War, 1973-1992*. Eds. Midnight Notes Collective (1992 eds.). New York: Autonomedia.
- FONDAD 1992. *African Debt Revisited: Procrastination or Progress?* Online zdroj: www.fondad.org
- G20 2010. Online zdroj: <http://www.g20.org/index.aspx>.
- Hrabálek, M. 2006. „Problematika hospodářského rozvoje a zaostalosti“. In: *Mezinárodní politická ekonomie*. Eds. Krpec, O. a Pšejja, P. Brno: IIPS.
- Jubilee 2000. Online zdroj: <http://www.jubileedebtcampaign.org.uk/>
- Make Poverty History. Online zdroj: <http://www.makepovertyhistory.org/takeaction/>
- World Bank Statistics. Online zdroj: <http://data.worldbank.org/indicator/DT.DOD.DECT.CD>.

Od 90. let 20. století jsou pro svět daleko typičtější mezinárodní finanční krize, které nemají svůj původ ve špatných vládních půjčkách, ale spíše ve fungování globalizovaného finančního systému. Státy se do finančních problémů dostávají kvůli potřebě zachránit vlastní bankovní sektor před kolapsem. Vlastní nezodpovědná rozpočtová politika země často (ale ne vždy) nehraje buď vůbec žádnou, nebo jen podružnou roli. Proto je potřeba seznámit se v nejnnutnější možné míře s fungováním bankovního sektoru.

BANKOVNICTVÍ

Finanční systém se skládá z řady částí, v jeho rámci můžeme identifikovat trhy, techniky, regulace, subjekty atd. Úlohou rozvinutého finančního systému je především dosahovat **alokační efektivnosti** tak, aby dostupný kapitál byl použit společensky nejvýnosnějším možným způsobem. V případě nefunkčního finančního trhu vznikají dodatečné transakční náklady, které mohou vést až k situaci, že nebude spuštěna řada potenciálně ziskových projektů, protože pro ně nebudou k dispozici prostředky.

Specifické postavení v rámci finančního systému zaujímají **finanční zprostředkovatelé**, jejich hlavním úkolem v rámci systému je právě minimalizace transakčních nákladů na mezičasovou směnu. S jejich pomocí by se měl dostávat kapitál od těch, kdo jej zrovna nepotřebují a spoří, k těm, co jej mohou a chtějí využít, co nejlevněji. Nejdůležitějším a vzorovým finančním zprostředkovatelem jsou **banky**. Bankovní systém má navíc schopnosti, které mu dávají i značnou politickou moc, a to je především schopnost tvořit peníze. A tak zatímco v minulé kapitole jsme hovořili o státním monopolu na peníze, v této kapitole uvidíme, že tento monopol není úplně stoprocentní a banky jsou schopny přinejmenším značně ovlivňovat celkové množství peněz v oběhu.